

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного
управління та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та
публічного управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

Мазарчук Володимир Юрійович
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК: 352.71 (477)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»

(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

В. Ю. Мазарчук
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи

Кравець Ірина Вікторівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

К.С.Н., ДОЦЕНТ

(науковий ступінь, вчене звання)

Житомир – 2021

АНОТАЦІЯ

Мазарчук В. Ю. УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Кваліфікаційна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр», спеціальність «Публічне управління та адміністрування», – Поліський національний університет, м. Житомир, 2021 рік.

В кваліфікаційній роботі представлено теоретичне узагальнення і науково-прикладне вирішення проблеми управління природно-ресурсним потенціалом територіальних громад. Розкрито сутність управління природно-ресурсним потенціалом територіальних громад; визначено теоретичні, історичні та нормативно-правові засади управління природно-ресурсним потенціалом територіальних громад. Проаналізовано основні тенденції розвитку та характерні особливості сучасного стану управління природно-ресурсним потенціалом територіальних громад в Україні. Визначено напрями удосконалення управління природно-ресурсним потенціалом територіальних громад в Україні на основі стратегічного підходу.

Ключові слова: природно-ресурсний потенціал, потенціал територіальних громад, ресурси територіальних громад, муніципальне управління, публічне управління.

SUMMARY

Volodymyr Y. Mazarchuk. MANAGEMENT OF NATURAL AND RESOURCE POTENTIAL OF TERRITORIAL COMMUNITIES

Qualification work for obtaining the educational qualification level “Master”, specialty “Public Administration”, – Polissia National University, Zhytomyr, 2021.

The qualification work presents a theoretical generalization and scientific and applied solution to the problem of managing the natural resource potential of territorial communities. The essence of management of natural resource potential of territorial communities is revealed; theoretical, historical and normative-legal bases of management of natural-resource potential of territorial communities are defined. The main development trends and characteristic features of the current state of management of natural resource potential of territorial communities in Ukraine are analyzed. The directions of improvement of management of natural resource potential of territorial communities in Ukraine on the basis of the strategic approach are defined.

Key words: natural and resource potential, potential of territorial communities, resources of territorial communities, municipal administration, public administration.

ЗМІСТ

	<i>Стор.</i>
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ, ІСТОРИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	7
Висновки до Розділу 1.....	12
РОЗДІЛ 2. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНИЙ СТАН УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ.....	13
Висновки до Розділу 2.....	23
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА ОСНОВІ СТРАТЕГІЧНОГО ПІДХОДУ.....	24
Висновки до Розділу 3.....	32
ВИСНОВКИ.....	33
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	36
ДОДАТКИ.....	41

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Підтримка місцевого самоврядування з боку держави та створення умов для сталого та незалежного розвитку місцевої влади в Україні є одним із найважливіших завдань сьогодні, що має подвійне значення для реформування всієї системи управління. В останні роки держава намагалася зосередити свою політику на нарощуванні потенціалу місцевих органів влади, що підтверджує процес децентралізації розпочатий у 2015 році. На початку 2020 року утворені територіальні громади покривали 90% територій областей. А вже восени 2020 року в 1439 територіальних громадах пройшли місцеві вибори. Сьогодні в Україні існує 1469 об'єднаних територіальних громад і організаційний процес децентралізації вважається завершеним. Тепер питання стоїть щодо удосконалення управління природно-ресурсним потенціалом новостворених ОТГ.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування комплексу теоретичних, методологічних та практичних підходів щодо удосконалення управління природно-ресурсним потенціалом територіальних громад. Досягнення мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- розкрити сутність управління природно-ресурсним потенціалом територіальних громад;
- визначити теоретичні, історичні та нормативно-правові засади управління природно-ресурсним потенціалом територіальних громад;
- проаналізувати основні тенденції розвитку та характерні особливості сучасного стану управління природно-ресурсним потенціалом територіальних громад в Україні;
- визначити напрями удосконалення управління природно-ресурсним потенціалом територіальних громад в Україні на основі стратегічного підходу.

Об'єктом дослідження є процес управління природно-ресурсним потенціалом територіальних громад в Україні.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методологічних та прикладних засад управління природно-ресурсним потенціалом територіальних громад.

Методи дослідження. У роботі використано комплексний підхід та діалектичні принципи, що дозволило виявити сутнісні характеристики досліджуваних процесів, їх форми прояву, виокремити властиві їм суперечності та визначити тенденції їх розвитку. Дослідження управління природно-ресурсним потенціалом об'єднаних територіальних громад здійснювалось із застосуванням структурного підходу, методів логічного, порівняльного та статистичного аналізу, абстрактно-логічного моделювання. Синергетичний підхід став основою для визначення подальших стратегічних напрямів удосконалення управління природно-ресурсним потенціалом об'єднаних територіальних громад України.

Елемент наукової новизни кваліфікаційної роботи полягає в визначенні напрямів удосконалення управління природно-ресурсним потенціалом територіальних громад в Україні на основі стратегічного підходу.

Апробація. Результати роботи доповідались на науково-практичних конференціях Поліського національного університету. Результати роботи висвітлені в 3-х публікаціях.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 40 найменувань. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи складає 41 сторінки, у тому числі 1 таблиця та 8 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ, ІСТОРИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Управління природно-ресурсним потенціалом України до початку 2014 року здійснювалося переважним чином на основі моделі централізованого управління. Активна децентралізація влади в Україні почалася після Революції Гідності, коли з'явилася політична воля розпочати даний процес. Слід зазначити, що пропозиції щодо зміни центральної моделі управління на децентралізовану з'явилися ще в 90-ті роки минулого сторіччя, а розроблені нормативні документи та прийнятий закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» в 1997 році – явне тому підтвердження. Однак, з причини відсутності консолідації волі політичних партій, початок реформи децентралізації влади постійно відкладався. В 2013-2014 рр. масовий громадський запит щодо збереження та розвитку демократії в Україні перетік у Революцію Гідності. Даний факт став поштовхом до початку нової фази розвитку українського суспільства – більш прозорого, підзвітного та вільного від рішень вертикалі влади. Протягом останніх 7 років оновлено нормативну базу щодо основних засад публічного управління в ОТГ та їхніми ресурсами зокрема.

Нормативна база щодо діяльності рад територіальних громад складається з: Конституції України, Виборчого кодексу України, Законів України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Про місцеве самоврядування в Україні», Розпорядження Кабінету Міністрів України № 333-р «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні», Постанови Верховної Ради № 807 (2020 р.) «Про утворення та ліквідацію районів» [15-20].

Реформа децентралізації влади в Україні охоплює багато сфер суспільного буття. З цієї причини чітке розуміння найважливіших рушійних сил економічного та соціального розвитку суспільства є важливою теоретичною та методологічною основою. Децентралізація влади передбачає передачу повноважень та дроблення бюджетів в контексті подальшого самостійного використання бюджетних коштів представниками органів місцевого самоврядування. Маючи такі повноваження і керуючи фінансами, кадрами та іншими ресурсами на місцевому рівні, такі дії є більш ефективними порівняно з централізованими методами управління. Подальший розвиток України та її регіонів залежить від засобів та способів мобілізації ресурсного потенціалу територіальних громад.

Більшість теоретичних концепцій розвитку ресурсного потенціалу розглядає природно-ресурсний потенціал як сукупність ресурсів, що використовуються або можуть бути використані в майбутньому за наявних технологій. Таким чином, природно-ресурсний потенціал територіальних громад – це сума потенціалів всіх наявних та можливих до використання у майбутньому окремих ресурсів громади. Під терміном «ресурс» ми розуміємо джерело, властивості якого визначають межі його корисності в тій чи іншій сфері застосування. Так, в контексті розвитку територій це може бути існуючі соціальні (демографічні, трудові) характерні особливості, економічні, природні, технологічні, кліматичні, екологічні, географічні та інші складові. Отже, поняття «ресурс» асоціюється з існуючими елементами системи, на основі яких він функціонує та розвивається, стає придатним для досягнення цілей у тій чи іншій ситуації. Такий підхід дозволяє описати особливості системи, які найкраще відповідають потребам суспільства, яке проживає на певних територіях [1, с.7]. Розглянемо поняття «ресурс» з різних позицій.

Сутність економічної позиції ресурсу – це сукупність елементів, що прямо чи опосередковано приймають участь у виробництві чи наданні послуг і є найважливішими елементами економічного потенціалу, які доступні

суспільству на кожному етапі розвитку продуктивних сил в рамках історично визначеної системи виробничих умов. Специфіка та класифікація даного підходу відображає прямий зв'язок із виробничим процесом. Сутність владної позиції – це можливості діючих представників місцевого самоврядування та органів центральної влади позитивно впливати на розвиток територій об'єднаних територіальних громад у векторі сталого розвитку. Сутність соціальної позиції ресурсу – це сукупність фактичних та потенційних можливостей соціуму, який проживає на даних територіях, джерела та резерви, якими він володіє та використовує для забезпечення різноманітного життя та соціальної діяльності. Сутність об'єктної позиції визначення терміну «ресурси» полягає у наявності елементів об'єкта управління, яку суб'єкт може ефективно використовувати для досягнення цілей; деякі можливості адміністративно-територіального утворення, тощо [1, с.17-18], [6, с.32]. Сутність природної позиції – це сукупність фактичних можливостей природних умов та ресурсів, які впливають на економічну діяльність, і, які використовуються або можуть бути використані у виробництві товарів та послуг задля задоволення потреб територіальної громади, країни чи людства в цілому.

На жаль, сьогодні значна кількість територіальних громад в Україні ще далека від того, щоб мати в наявності всі ресурси в повному обсязі для самозабезпечення. На практиці не всі міста, села та селища а є дійсно самостійними територіальними одиницями, а їх мешканці – самостійною територіальною громадою з формуванням та використанням власних бюджетів. Попередні роки в межах реформи децентралізації виділялося багато коштів як з держбюджету, так і з фондів міжнародних організацій, які підтримали Україну в даному напрямі. Про спроможність формування та використання природно-ресурсного потенціалу територіальних громад, про рівень їх самозабезпечення можна буде говорити на основі аналізу їх функціонування принаймні маючи результати за період 2021-2024 рр. Наразі далеко не всі територіальні громади мають владний та громадський ресурс в

сенсі нормативно-правової обізнаності, активності, досвідченості, який би був запорукою ефективного розвитку.

Даний факт є наслідком так званого «перехідного, трансформаційного періоду» від часів тотального державного контролю над усіма рівнями влади до часу надання державної допомоги та сприяння місцевому самоврядуванню. Важливу роль у цьому відіграє також зміна світогляду громадян у сенсі можливостей самокерування територіями, на яких вони проживають.

Тому нові завдання, які сьогодні стоять перед центральною та місцевою владою щодо самозабезпечення та саморозвитку об'єднаних територіальних громад, вимагають сучасних методів та підходів до визначення та використання природно-ресурсного потенціалу. Природно-ресурсний потенціал об'єднаних територіальних громад є важливим фактором розміщення продуктивних сил, до якого належать природні ресурси та природні умови. Під природними ресурсами розуміють тіла та сили природи, які можуть бути використані для задоволення потреб як всередині громади, так і за її межами за умови наявності відповідного розвитку продуктивних сил. Природні ресурси – це система компонентів природи, які використовуються або можуть бути використані на певному етапі розвитку продуктивних сил для задоволення матеріальних і духовних потреб людини, громади, країни та суспільства в цілому [3], [6, с.31].

Поняття «природно-ресурсний потенціал» містить в собі наступні складові: демографічний, природний, управлінський (владний), виробничо-технічний, майновий, фінансовий, інвестиційно-інноваційний та інші потенціали, притаманні тій чи іншій території. Слід також зазначити, що рівень розвитку вже наявної соціальної та транспортної інфраструктури суттєво впливає на рівень використання та розвитку всіх інших ресурсних потенціалів [3] (рис 1.1.). Управління природно-ресурсним потенціалом на регіональному та місцевому рівні, його формування, розвиток, розподіл та використання є складним, відповідальним та стратегічним завданням.



Рис.1.1. Складові природно-ресурсного потенціалу об'єднаних територіальних громад.

Джерело: авторська розробка.

З метою чіткого розуміння кордонів територіальних громад, і відповідно їх ресурсного потенціалу у вересні 2021 р. Мінрегіоном та Координатором проектів ОБСЄ в Україні було запропоновано таку інновацію як «картосхема громади». Завантаження картосхеми з безкоштовного ресурсу <https://atu.decentralization.gov.ua/#> дає можливість чітко зрозуміти межі об'єднаної територіальної громади, побачити, що і де є на їхній території. Наявність таких картосхем дасть можливість більш ефективно управляти територією ОТГ, провести інвентаризацію майна та ресурсів задля подальшого стратегічного планування розвитку громад. Слід зазначити, що наявні картосхеми не визначають юридичних меж ОТГ. Визначення юридичних меж ОТГ – це наступний крок, який запланувало зробити Міністерство розвитку громад та територій спільно з Держгеокадастром.

Висновки до розділу 1

В результаті аналізу літературних джерел та нормативно-правового забезпечення визначено теоретичні, історичні та організаційно-правові засади управління природно-ресурсним потенціалом територіальних громад. Історично управління природно-ресурсним потенціалом України до початку 2014 року здійснювалося переважним чином на основі моделі централізованого управління. Активна фаза децентралізації настала після Революції гідності, коли з'явилася політична воля розпочати даний процес. Проаналізовано оновлену нормативну базу щодо основних засад публічного управління ресурсним потенціалом в об'єднаних територіальних громадах.

Більшість теоретичних концепцій розвитку ресурсного потенціалу розглядає природно-ресурсний потенціал як сукупність ресурсів, що використовуються або теоретично можуть бути задіяні в майбутньому за наявних технологій. Таким чином, природно-ресурсний потенціал територіальних громад – це сума потенціалів всіх наявних та можливих до використання у майбутньому окремих ресурсів громади. Природно-ресурсний потенціал об'єднаних територіальних громад є важливим фактором розміщення продуктивних сил, до якого належать природні ресурси та природні умови. Встановлено, що поняття «природно-ресурсний потенціал» містить в собі наступні складові: демографічний, природний, управлінський (владний), виробничо-технічний, майновий, фінансовий, інвестиційно-інноваційний та інші потенціали, притаманні тій чи іншій території. Розкрито сутність складових природно-ресурсного потенціалу з різних ресурсних позицій: економічної, владної, соціальної, об'єктної та природної.

РОЗДІЛ 2

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНИЙ СТАН УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

З метою підвищення ступеня демократизації адміністративної моделі управління в 2014 р. в Україні розпочато реформу місцевого самоврядування, засновану на децентралізації влади. Процеси децентралізації влади в Україні базуються на впровадженні європейських цінностей розвитку місцевої демократії, посиленні повноважень територіальних громад права використовувати ресурси та отримувати якісні адміністративні послуги. Результатом реформи має стати сучасна система відкритого місцевого самоврядування, функціонування якої забезпечить сталий розвиток територій, підвищення добробуту населення.

В Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 рр. однією із Стратегічних цілей є «Розбудова ефективного багаторівневого врядування», де об'єктом політики зазначено розбудову конкурентоспроможних та функціональних територій шляхом залучення всіх суб'єктів розвитку та використання потенціалу ключових активів даних територій [21].

Основними заходами щодо проведення реформи децентралізації визначено: розробка концептуальних засад реформи у сферах охорони здоров'я, освіти, соціального захисту, нормативно-законодавчого забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування, посилення громадського контролю за діями муніципальної влади, удосконалення системи надання адміністративних послуг, забезпечення можливостей отримання консультацій представників територіальних громад [22, С. 212].

Починаючи з 2015 р. в Україні почали утворюватися перші об'єднані територіальні громади (ОТГ). Попереду був довгий шлях формування нової системи муніципального управління та адміністративно-територіального устрою, який передбачав зміни в законодавстві, організацію та проведення виборів голів та місцевих рад. В результаті процесу децентралізації станом на 1 січня 2021 кількість новостворених громад становила 1469 одиниць (рис. 2.1., 2.2.) і покривала всю територію України (окрім Чорнобильської зони відчуження та окупованих територій Криму та Донбасу).

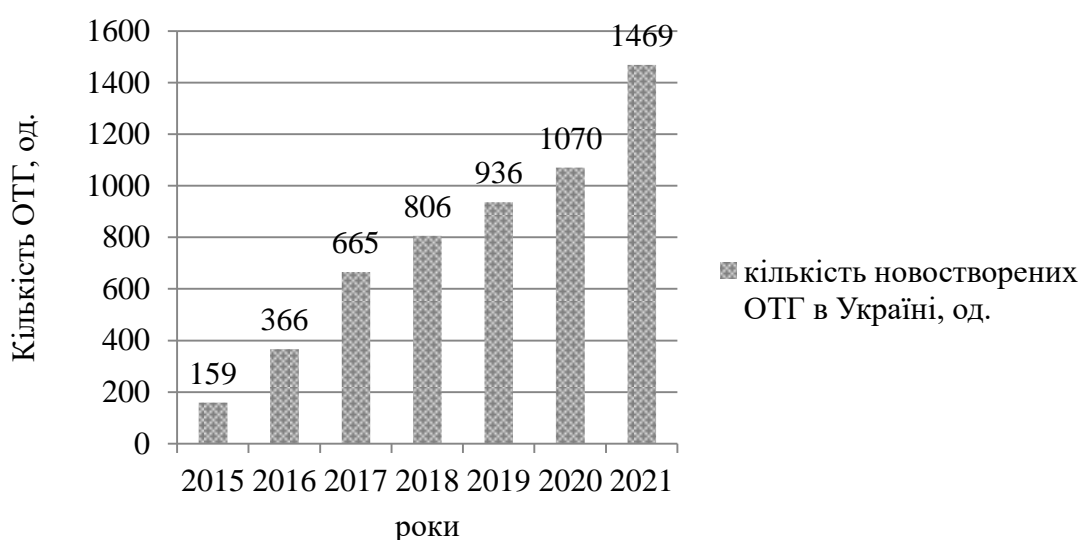


Рис. 2.1. Динаміка кількості об'єднаних територіальних громад в Україні, од., 2015-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної казначейської служби України [23, 24].

Слід зазначити, що в загальну кількість новостворених громад увійшла 31 територіальна громада на непідконтрольних територіях в межах Донецької та Луганської областей, а у 19 громадах даних областей місцеві вибори не відбулися з причини високого ризику порушення допустимого рівня безпеки. Наразі там функціонують військово-цивільні адміністрації [26].

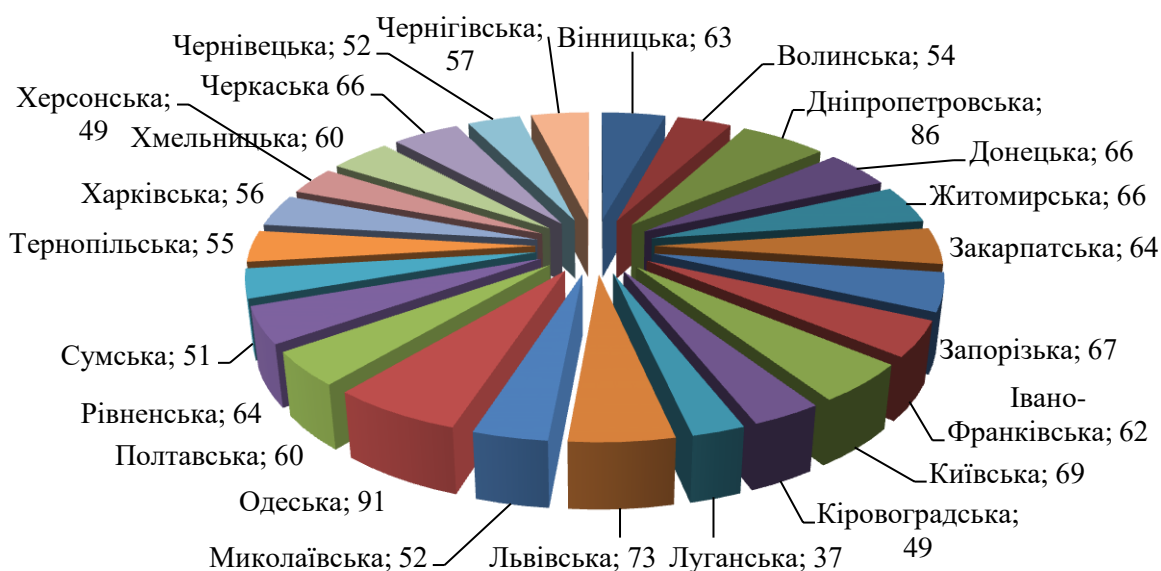


Рис. 2.2. Кількість територіальних громад в Україні, у розрізі областей, 2021 рр. (од.)

З метою підтримки розвитку територіальних громад уряд запустив інформаційний та просвітницький сайт <https://decentralization.gov.ua/>. На даному ресурсі можна знайти багато інформації теоретичного та практичного спрямування, ознайомитися з командою експертів з різних питань децентралізації та задати їм питання відповідно до їх профілю.

У кожній новоствореній територіальній громаді існує відповідно свій природно-ресурсний потенціал, який має зберігатися та розвиватися на підставі сумісної роботи місцевої влади (голови ОТГ, місцеві ради, старости та ін. персонал муніципальних органів) та громадськості. Для цього необхідно дотримуватися принципів демократії та прозорості влади, діяти згідно чинного законодавства в контексті відкритості даних:

- відкривати дані місцевих бюджетів (проекти, рішення);
- застосовувати практику бюджетної участі громадян;
- проводити відкриті засідання місцевих рад, громадські слухання;
- створити можливість прийняття та швидкої обробки електронних звернень громадян, /запитів/, надання на них відповідей згідно Закону «Про звернення громадян», тощо.

Природно-ресурсний потенціал територіальних громад – це сума всіх ресурсних потенціалів. Основним фінансовим ресурсом, «потенційним гаманцем» територіальної громади є її бюджет, який при достатньому наповненні, раціональному розподіленні та мудрій муніципальній політиці дає змогу ефективно керувати всіма іншими ресурсними потенціалами (демографічним, природним, екологічним, культурно-духовним тощо). У місцевих бюджетах України бюджети об'єднаних територіальних громад займають значну частину.

Аналіз доходів бюджетів ОТГ в 2020 році виявив, що 872 територіальні громади перебувало на прямих міжбюджетних відносинах. Доходи загального фонду Бюджетів об'єднаних територіальних громад склали 54 млрд грн. Це становило 18,6 відсотків від загального обсягу доходів всіх національних місцевих бюджетів (рис. 2.3.).

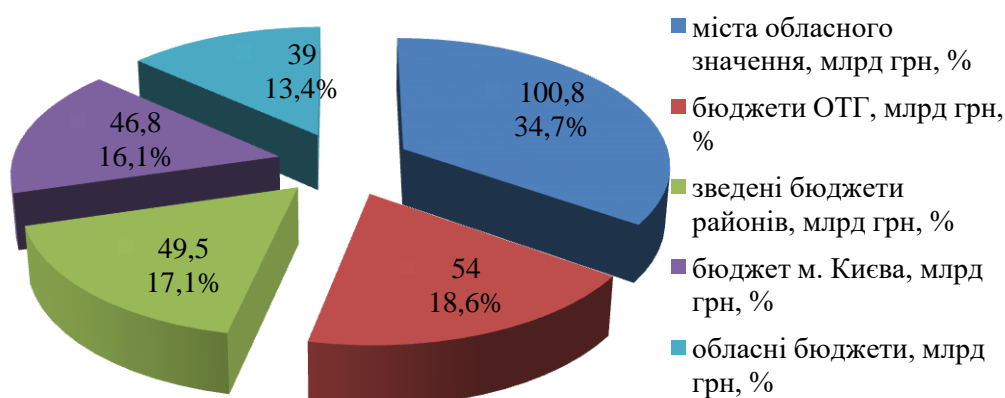


Рис. 2.3. Структура доходів місцевих бюджетів за їх рівням, 2020 р.

Джерело: [26].

У структурі доходів загального фонду об'єднаних територіальних громад досить вагомим був показник податку на доходи, в 2020 році він склав 60,5%. Аналогічний показник 2019 року становив 58,1%. Надходження податку на доходи фізичних осіб склали 32,7 млрд грн. Податків за землю надійшло 6,8 млрд грн, що становило 12,6% від загальної суми, величина

єдиного податку становила 7,8 млрд грн, або 14,4% від загальної суми, акцизного податку надійшло 3,6 млрд грн (6,6%), податок на нерухоме майно, склав 1,2 млрд грн, що становило 2,1% [26].

Обсяг видатків місцевих бюджетів становив у 2020 році 478,1 млрд грн, що на 88,2 млрд грн менше від загального обсягу видатків 2019 р. (рис. 2.4). Беручи до уваги зміни у законодавстві 2020 р., починаючи з 2021 р уже така категорія місцевих бюджетів як «бюджети об'єднаних територіальних громад» відсутня. Згідно з Бюджетним кодексом, бюджет базового рівня відображають певні бюджети місцевого самоврядування, які містять бюджети територіальних громад.

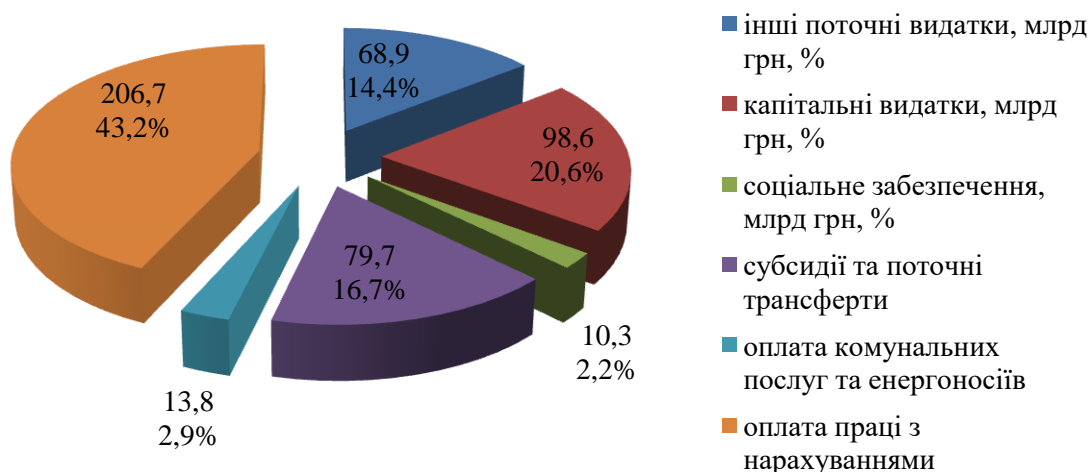


Рис. 2.4. Структура видатків місцевих бюджетів (загальний та спеціальний фонди), 2020 р.

Джерело: [31].

Бюджет по кожній громаді можна подивитися у відкритому доступі. Згідно законодавства після процедури затвердження бюджет має бути оприлюднено протягом 10 днів в місцевій газеті, яка визначена місцевою радою. Крім того існує практика викладати у відкритий доступ проекти місцевих бюджетів та затверджених бюджетів на сайтах громад для ознайомлення громадян. Однак, на жаль, ця практика наявна не в усіх

громадах. Завдяки громадським активістам, які борються проти корупції, виступають за прозорість використання бюджетних коштів, підвищують рівень досвідченості громадян в сфері публічного управління (ГО «Центр Ейдос») створено сайт openbudget.gov.ua (рис.2.5). На сайті кожен громадянин може подивитися бюджет своєї громади для ознайомлення, аналізу, роздумів про можливе використання бюджету через «бюджет участі» на проекти, які б саме йому чи групі людей, які проживають поруч хотілося би реалізувати.

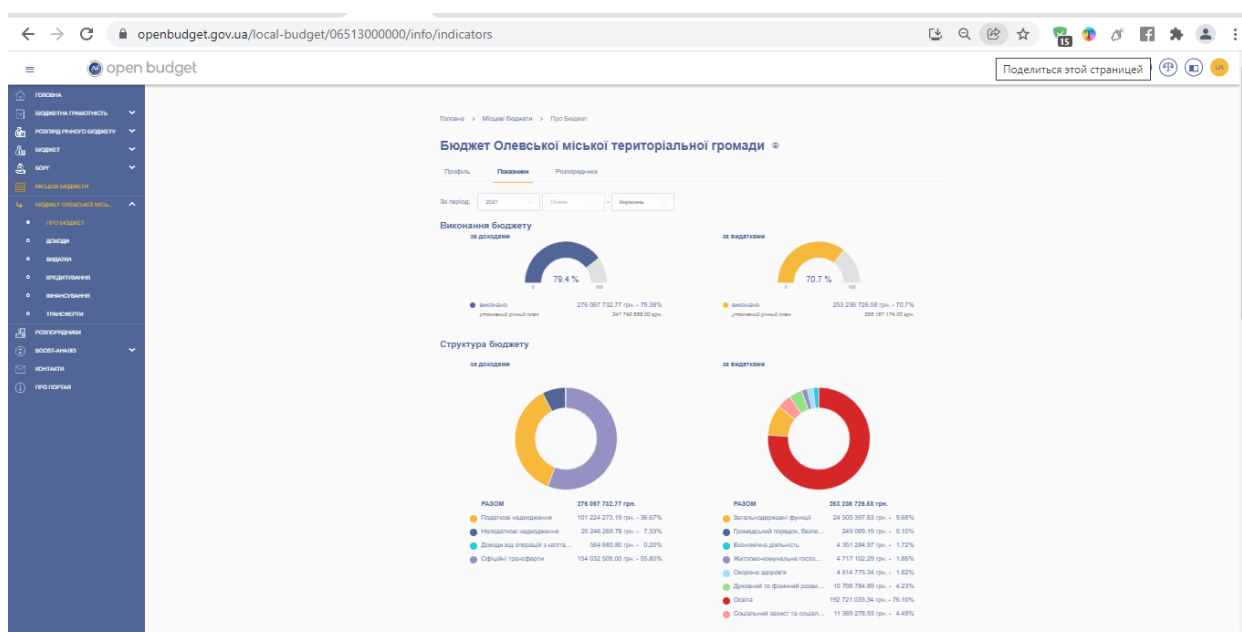


Рис. 2.5. Бюджет Олевської міської територіальної громади

Джерело: фото з екрану сайту <https://openbudget.gov.ua>

З вище зазначеного можна зробити висновки, що сьогодні у громадян є досить широкі наявні можливості контролювати та впливати на використання фінансових ресурсів територіальних громад. Для більш ефективного впливу громади на прийняття місцевих рішень про подальше використання природно-ресурсного потенціалу слід підвищувати рівень обізнаності громадян в їх можливостях, набувати навички використання інструментів електронної демократії (петиції/звернення/запити),

відповідально ставитися до процесу виборів голови громади та членів місцевих рад.

Розглянемо окремо сучасний стан управління природним потенціалом територіальних громад в Україні. Слід насамперед зазначити, що ми погоджуємося з науковцями сучасності Н.М. Попадинець, Х.О Патицькою та І.В. Лещух, що до природного потенціалу територіальних громад відносяться мінеральні, водні, земельні та лісові ресурси (рис. 2.6) [32].



Рис.2.6. Структура природного потенціалу територіальних громад.

Джерело: адаптовано [32].

Зв'язки між різними видами природних ресурсів формують процес використання у господарській діяльності ОТГ певних видів природних ресурсів, де результат діяльності призводить до наповнення місцевого бюджету. Ефективне використання природно-ресурсного потенціалу потребує оцінки стану та можливостей цих ресурсів в територіальних громадах.

Активний процес використання окремих видів природних ресурсів або їх поєднання у господарській діяльності територіальних громад веде в результаті до наповнення місцевих бюджетів, позитивної зміни демографічного потенціалу, покращення соціальної інфраструктури. Для запуску ефективного, раціонального та жвавого процесу використання суб'єктами господарської діяльності природного потенціалу територій громад слід вирішити низку питань щодо усунення перепон чи непрозорості

використання наявних природних ресурсів. Слід зазначити, що існує проблема браку інформації щодо належності територій громаді, визначених її меж, балансів суб'єктів комунальної власності тощо. Муніципальне управління природним потенціалом територіальних громад слід здійснювати також з урахуванням даних про природні ресурси в сенсі правового статусу (у якій власності знаходяться землі (комунальна, державна тощо), екологічного статусу, діючого чи можливого функціонального використання, величини корисних копалин та ін. Наприклад, до 2018 р. коштів від використання лісових ресурсів, тобто від заготівлі деревини у порядку рубок основного призначення, територіальна громада зовсім не отримувала.

Завдяки активній позиції Асоціації міст України Бюджетний та Податковий кодекс було змінено на користь місцевого самоврядування: збережено 37% надходжень до бюджетів міст обласного значення від ренти за використання лісових ресурсів (деревина, заготовлена в порядку проведення рубок головного користування). Наразі знову дещо змінено підхід щодо оподаткування діяльності, пов'язаною з рубкою основного призначення. Так, на деревину, яка заготовлена протягом вибіркового рубок основного користування ставка рентної плати знижуються на 20 %, а процес проведення заходів щодо поліпшення якості лісів, їх оздоровлення – на 50%. Знижки у відсотках обраховуються за кожною окремою ставкою рентної плати. Загальна сума рентної плати обраховується суб'єктами відносин, які пов'язані з використанням лісу. Вони видають спеціальні дозвільні документи, де і зазначається рентна плата.

Проблеми з використанням деяких природних ресурсів громад частково спричинені відсутністю актів нормативно-правової бази щодо розподілу окремих ресурсів між громадами, регіоном чи державою, тобто чіткого визначення того, що належить, а що не належить до ОТГ, що може використовувати територіальна громада для задоволення власних потреб та забезпечення. З метою чіткого розуміння кордонів територіальних громад, і відповідно їх ресурсного потенціалу у вересні 2021 р. Мінрегіоном та

Координатором проектів ОБСЄ в Україні було запропоновано таку інновацію як «картосхема громади». Приклад картосхеми наведено на рисунку 2.7.

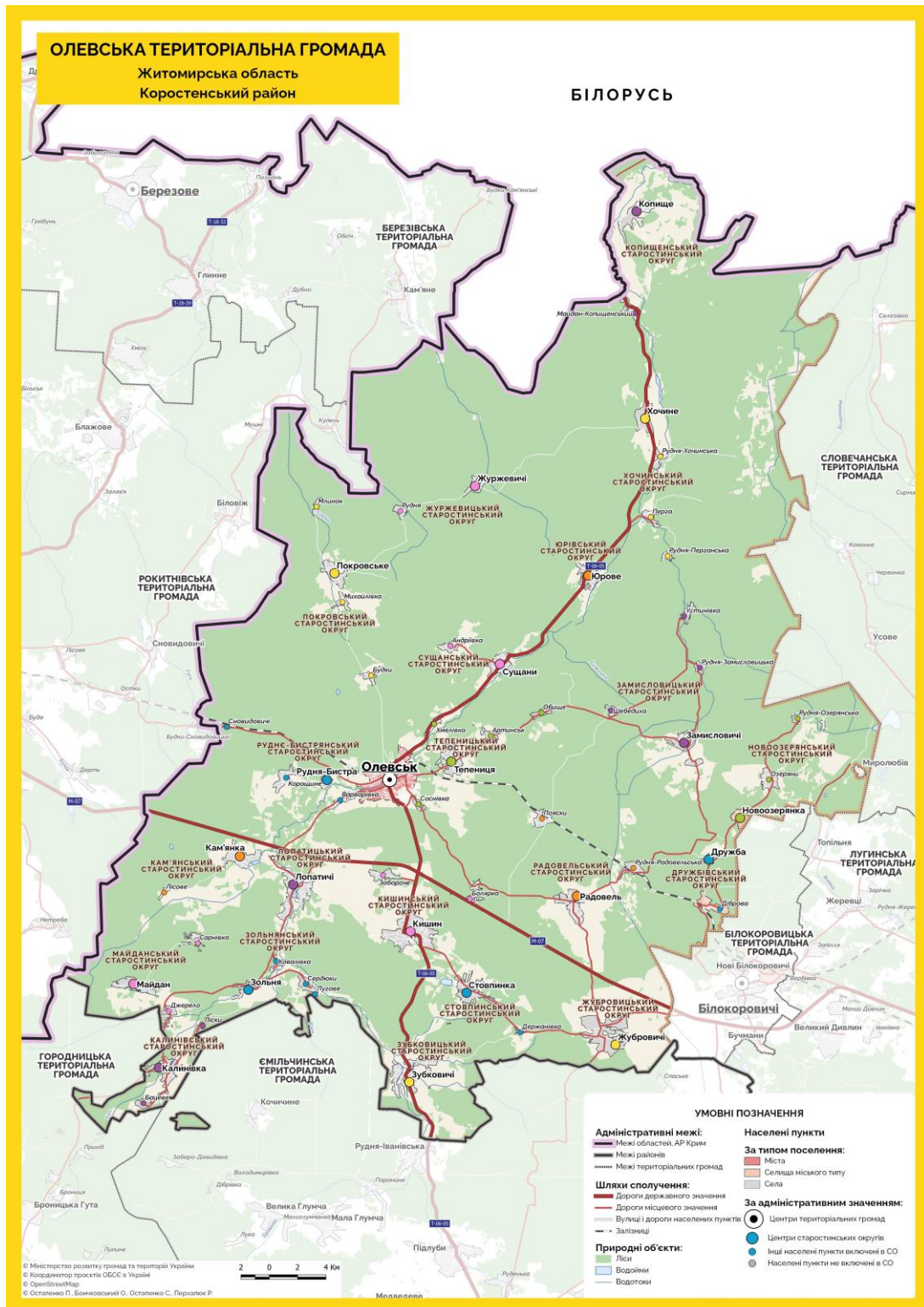


Рис.2.7. Картосхема Олевської територіальної громади.

Джерело: сайт <https://atu.decentralization.gov.ua/#>

Завантаження картосхеми з безкоштовного ресурсу <https://atu.decentralization.gov.ua/#> дає можливість чітко зрозуміти межі об'єднаної територіальної громади, побачити, що і де є на їх території. Наявність таких картосхем дасть можливість більш ефективно управляти територією громад, провести інвентаризацію майна та ресурсів задля подальшого стратегічного планування розвитку громад. Слід зазначити, що наявні картосхеми не визначають юридичних меж територіальних громад. Визначення юридичних меж територіальних громад – це наступний крок, який запланувало зробити Міністерство розвитку громад та територій спільно з Держгеокадастром.

Отже, за роки процесу децентралізації влади в Україні з боку влади та громадськості було багато втілено ініціатив щодо підвищення ефективності використання природно-ресурсного потенціалу громад: оновлена та розширена нормативно-правова база в контексті місцевого самоврядування, розроблені та запроваджені в дію інструменти електронної демократії, створені платформи, які дозволяють контролювати використання природно-ресурсний потенціал (Prozorro, Dozorro в системі Prozorro, Open Budget, E-dem, тощо). Залишаються звичайно і проблемні питання: наприклад вірна розробка стратегії подальшого використання природно-ресурсного потенціалу, низька активність громадян територіальних громад у процесах публічного управління, розподіл місцевих бюджетів за видатками та територіям (окремим селам, селищам, містам, які відносяться до громади), тощо. Тому в наступному розділі даного дослідження пропонуємо більш детально розглянути особливості розробки та реалізації стратегії планування процесів управління природно-ресурсним потенціалом територіальних громад в Україні.

Висновки до розділу 2

Встановлено, що в результаті процесу децентралізації станом на 1 січня 2021 кількість новостворених громад в Україні становила 1469 одиниць. В загальну кількість новостворених громад увійшла 31 територіальна громада на непідконтрольних територіях в межах Донецької та Луганської областей. У кожній новоствореній територіальній громаді існує відповідно свій природно-ресурсний потенціал, який має зберігатися та розвиватися на підставі сумісної роботи місцевої влади та громадськості. Для цього необхідно дотримуватися принципів демократії та прозорості влади, діяти згідно чинного законодавства в контексті виконання посадових обов'язків та відкритості даних.

Основним фінансовим ресурсом, «потенційним гаманцем» територіальної громади є її бюджет, який при достатньому наповненні, раціональному розподіленні та мудрій муніципальній політиці дає змогу ефективно керувати всіма іншими ресурсними потенціалами (демографічним, природним, екологічним, культурно-духовним тощо).

Аналіз доходів бюджетів територіальних громад в 2020 році виявив, що 872 територіальні громади перебувало на прямих міжбюджетних відносинах. Доходи загального фонду Бюджетів об'єднаних територіальних громад склали 54 млрд грн. Це становило 18,6 відсотків від загального обсягу доходів всіх національних місцевих бюджетів. Обсяг видатків місцевих бюджетів становив у 2020 році 478,1 млрд грн, що на 88,2 млрд грн менше від загального обсягу видатків 2019 р.

Проблеми з використанням деяких природних ресурсів громад частково були спричинені відсутністю нормативних документів щодо розподілу окремих ресурсів між громадами, регіоном чи державою, тобто чіткого визначення того, що належить, а що не належить до територіальним громадам. З метою чіткого розуміння кордонів територіальних громад, і відповідно їх ресурсного потенціалу у вересні 2021 р. Мінрегіоном та Координатором проектів ОБСЄ в Україні було запропоновано таку інновацію як «картосхема громади».

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА ОСНОВІ СТРАТЕГІЧНОГО ПІДХОДУ

Стратегічне планування в сучасних умовах є важливою частиною муніципального управління. Можливість його впровадження в Україні очевидно в результаті успішної практики використання цього інструменту у високо розвинутих країнах світу. Нова місцева влада сьогодні стикається з низкою складних та гострих проблем, від яких залежить подальший розвиток територій та добробут людей, які на них проживають. Вирішення поточних проблем зазвичай вимагає великих зусиль та ресурсів, не залишаючи ні часу, ні можливостей для роздумів про майбутні перспективи, про доцільність заходів влади в контексті стратегічного використання природно-ресурсного потенціалу, підвищення конкурентоспроможності територій та створенням умов для його комфортного та ефективного існування в умовах сьогодення та майбутньому. Мова йдеться про нехтування місцевою владою якісною розробкою середньострокової та довгострокової стратегії розвитку громад, в основу якої має бути покладено ефективне використання природно-ресурсного потенціалу.

Такі тенденції «відкладання» проблеми призводять до накопичення нових складних питань, якісні зміни не відбуваються, а потенційні конкурентні переваги територій часто втрачаються. Сьогодні, коли органи місцевого самоврядування та територіальні громади працюють у незалежній, досить чітко визначеній зоні відповідальності, питання розвитку територій визначається «місцевим» питанням, тобто залежить напряму від ефективності дій на місцевому рівні.

Стратегічне планування розвитку територій – це не тільки новомодний тренд західноєвропейської культури, це – можливість, яка визначена та врегульована законодавчо для зміни життя в громадах на таке, яким його уявляє та бажала би мати більшість громадян. Місцева влада на сьогодні має ефективний інструмент для підготовки до майбутніх зовнішніх та внутрішніх викликів та пошуку достойних відповідей на них.

Запровадження на місцевому рівні управління природно-ресурсним потенціалом на основі програмно-цільового методу, є кроком вперед у порівнянні з командно-адміністративними методами, як це було раніше. Проте, слід зазначити, що даний метод не є універсальним та досконалим, хоча він є значно прозорішим і багато варіативним у сенсі розбудови демократичного суспільства та місцевого самоврядування. Аналіз розвитку територій показує, що існують недоліки і в існуючих процесах розробки стратегічних програм щодо використання природно-ресурсного потенціалу територіальних громад, серед найчастішими є наступні:

- недостатній ґрунтовний аналіз наявних територіальних ресурсів. Як правило, аналітичні розділи програми містять лише опис соціально-економічної ситуації, вони рідко демонструють тенденції розвитку, набагато рідше аналіз природного, економічного та фінансового потенціалу, майже відсутній аналіз переваг та недоліків територіального розвитку. зовнішніх факторів, що впливають на нього;

- нечіткість постановки основних цілей (часто цілі розвитку території дуже розмиті та загальні, немає чіткого розподілення такого ресурсу як «бюджет» на досягнення конкретної мети, окремі об'єкти ідуть в проектах бюджету чи в затвердженому бюджеті під певною загальною категорією видатків, тощо);

- у місцевих програмах важко знайти чітке формулювання та наукове обґрунтування стратегічного вибору;

- основним недоліком програм є слабо нечітко прописані алгоритми реалізації програмної діяльності;

- недостатній зв'язок між різними інфраструктурними територіальними елементами та галузевими програмами, що діють на відповідній території, відсутня єдина методологічна база їх розробки;

- некоректно розписана діяльність щодо виконання стратегічних дій в контексті обсягу бюджету, передбаченого на таку діяльність;

- через брак коштів на розвиток, щорічні плани в основному спрямовані на заповнення прогалин без злагодженої роботи на майбутнє, що не сприяє раціональному використанню коштів;

- не існує практики моніторингу та коригування процесу реалізації програм розвитку природно-ресурсного потенціалу при зміні зовнішніх чи внутрішніх факторів.

Подолання даних недоліків, безумовно, допоможе удосконалити стратегічне планування використання природно-ресурсного потенціалу територій. Серед напрямів щодо усунення вищезазначених недоліків можна виділити наступні:

- ✓ Планування має здійснюватися в контексті майбутнього, а не в розрізі досягнутого. Це означає, що з самого початку процесу планування основна головна мета розвитку природно-ресурсного потенціалу має формулюватися відразу як основа стратегічного плану.

- ✓ Основна мета визначається не вузьким колом експертів, а громадськістю, яка діє в особі своїх представників робочої групи, яка працює над стратегічним планом, і через широке обговорення стратегічного вибору для розвитку в ЗМІ через громадські слухання, опитування, фокус-групи тощо. Це забезпечує виявлення та узгодження інтересів різних груп населення, структур компаній та інших груп інтересів.

- ✓ Стратегічний план не має бути жорстким ні за змістом, ні за часом. Слід зазначити, що сформована група, її склад може мінятися під час підготовки та реалізації плану. Склад робочої групи може адаптуватися та змінюватися відповідно пріоритетам розвитку територій.

✓ Має використовуватися проектний підхід для досягнення пріоритетів та стратегічних цілей. Іншими словами, конкретні заходи, що містяться у річному плані дій стосовно використання та розвитку природно-ресурсного потенціалу, повинні бути чітко визначені, мати розроблені критерії оцінки діяльності, фінансові показники, терміни та визначених осіб, які відповідальні за виконання.

✓ Процес реалізації стратегічного плану використання та розвитку природно-ресурсного потенціалу має постійно контролюватися, має також проводитися аналіз змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі території та відповідно показників оцінки рівня досягнення цілей та кінцевого результату.

Планування подальшої практичної діяльності громади в контексті використання та розвитку її природно-ресурсного потенціалу має відбуватися за наступним сценарієм:

1. Створення робочої групи з управління та розвитку природно-ресурсного потенціалу громади. До робочої групи повинні входити представники влади (працівники місцевого самоврядування, депутати, старости), представники місцевого бізнесу та асоціації підприємців, захисників природи, громадськості, освіти та споживачів, молодих робітників та інших. Оптимальна кількість членів робочої групи – від 5 до 15 осіб. Рекомендована періодичність засідань робочих груп – раз на місяць, але принаймні щоквартально. Робоча група повинна існувати як дорадчий орган, а рада повинна узгодити питання існування, структури та регулювання.

2. Проводити засідання робочої групи громади з управління та розвитку природно-ресурсного потенціалу на постійній основі. Під час наради необхідно визначити діяльність робочої групи та періодичність засідань. На перших зустрічах пропонується моніторинг наявного природно-ресурсного потенціалу, а також ознайомлення учасників зі природно-економічною, демографічною структурою профілю громади, визначити

інформацію для розміщення на сайті громади (опис природно-ресурсного потенціалу, проект стратегії розвитку, тощо).

3. Підготовка природно-ресурсного профілю громади. На наступних (2-му, 3-му) засіданнях робочої групи потрібно розглянути зібрану інформацію та заповнити природно-ресурсний профіль даними про об'єкти та можливості громади. Рекомендується створити підготовлений природно-ресурсний та економічний профіль на веб-сайті спільноти.

4. З'ясовують (визначають) стратегічне бачення та цілі розвитку природно-ресурсного потенціалу не тільки робочої групи, а і громадян територіальних громад шляхом опитування стосовно цього питання. Очікується, що на третьому засіданні Робочої групи буде викладено стратегічне бачення та цілі природно-ресурсного розвитку на основі наявних можливостей громади відповідно до її профілю.

5. Вибір інструментів місцевого розвитку природно-ресурсного потенціалу. Четверте засідання робочої групи визначає дії, необхідні для досягнення бачення та стратегічних цілей розвитку природно-ресурсного потенціалу (підтримка бізнесу, сприяння підприємництву, залучення нових інвестицій для екологічних проєктів видобутку та використання зеленої енергетики, проєкти з утилізації сміття), зосереджуючи увагу на наявності ресурсів та можливостях громади. Основою для вибору інструментів місцевого економічного розвитку можуть бути: стратегія розвитку громади, геолокаційні, економічні дані, картосхема громади та сусідніх громад, опитування представників компаній, представників муніципальної влади сусідніх громад (якщо є вигідний варіант міжмуніципальної співпраці), тощо. На підставі результатів обговорення визначаються інструменти місцевого розвитку природно-ресурсного потенціалу, які можуть бути використані для розвитку місцевої економіки.

6. Підготовка, затвердження та виконання проєктів місцевого розвитку природно-ресурсного потенціалу. На основі результатів відбору інструментів місцевого розвитку природно-ресурсного потенціалу на попередньому

засіданні робоча група готує проекти, які повинні включати такі дані: назва проекту; стратегічні та оперативні цілі, до яких відноситься проект; цілі проекту. Далі продовжується розробка програми місцевого розвитку природно-ресурсного потенціалу. На наступних засіданнях робоча група розроблятиме програму місцевого розвитку природно-ресурсного потенціалу з урахуванням матеріалів попередніх засідань.

Програма місцевого розвитку природно-ресурсного потенціалу повинна відповідати стратегії розвитку громади. Затвердження програми місцевого розвитку природно-ресурсного потенціалу – це відповідальний крок перед її виконанням. Підготовлена програма розвитку природно-ресурсного потенціалу затверджується членами місцевої ради (депутатами) у межах місцевої програми розвитку громади та публікується на веб-сайті спільноти.

Під час стратегічного планування використання та розвитку природно-ресурсного потенціалу територіальних громад вважаємо доцільним використання варіативного портфеля базових функціональних стратегій громад, заснованих на маркетингових концепціях та спрямованих на ефективне використання ресурсного потенціалу (табл.3.1). Так, стратегія ресурсозбереження ґрунтується на економії самого ресурсу. Наприклад, це може бути використання заощадливих ламп освітлення у муніципальних приміщеннях, перехід на альтернативне газу опалення, утеплення будівель. На перших порах дійсно потрібно вкласти гроші в такі нововведення, проте якщо розглядати розвиток громади у довготривалій перспективі, то такі зміни для неї не тільки виявляться ресурсозберігаючими, а і підвищать рівень самозабезпечення, незалежності. Слід зазначити, що стратегії, наведені нижче можуть реалізовуватися як по одинці, так і комплексно, що значно ефективніше. Поєднання декількох стратегій розвитку, ніби «напрошується» саме по собі, адже початок впровадження однієї стратегії – це ніби сходинка чи майданчик для реалізації іншої. Так, наприклад, впровадження стратегії конкурентних інновацій в територіальній громаді у формі переведення

надання інформації в електронний формат – зменшує затрати часу (і відповідно грошей) і для надавачів послуг (інформації) і для громадян, що звертаються за її отриманням.

Таблиця 3.1

Варіативний портфель базових функціональних стратегій розвитку та використання природно-ресурсного потенціалу територіальних громад.

Вид стратегії	Характеристика стратегії та результат
Ресурсозбереження в територіальній громаді	Формування конкурентних переваг територіальної громади за рахунок активної ресурсозберігаючої діяльності. Результат: зростання доходів від реалізації інноваційної продукції (послуг), економія ресурсів громади.
Стратегія конкурентних інновацій в територіальній громаді	Фокусування на забезпеченні конкурентних переваг за рахунок інновацій як у сфері ресурсного використання, так і в контексті створення інноваційної продукції (послуг). Результат: Зростання прибутку за рахунок зниження собівартості продукції (послуги) в результаті інноваційних перетворень, оптимізація споживання ресурсів за рахунок інновацій.
Стратегія нових конкурентних можливостей	Зосередження на посиленні конкурентних позицій через впровадження конкурентних ініціатив. Результат: Формування сприятливого інвестиційного клімату територіальних громад.
Ресурсозбереження як вимога ринку	Направленість на зниження ресурсного споживання, впровадження активних ресурсозберігаючих заходів. Результат: Зростання надходжень до місцевого бюджету; скорочення обсягів споживання різних ресурсів.
Стратегія технологічного оновлення (модернізації)	Зосередження зусиль господарських суб'єктів на технічному та технологічному оновленні. Результат: Зниження собівартості, зростання чистого прибутку, підвищення конкурентоспроможності.
Диференційована стратегія	Фокусування господарської діяльності на напрямках активного захисту досягнутих позицій; впровадження заходів щодо ресурсозбереження. Результат: Зниження собівартості продукції, зростання рентабельності виробництва, підвищення конкурентоспроможності.
Стратегія скорочення витрат	Скорочення витрат по всім статтям видатків управління територіальною громадою. Результат: Скорочення витрат; підвищення рівня прибутковості.
Стратегія реалізації (надання в оренду) частини активів	Отримання додаткових фінансових ресурсів за рахунок здачі в оренду частини активів. Результат: Отримання додаткових фінансових ресурсів, підвищення рівня ефективності функціонування.

Джерело: адаптовано [36].

Така ситуація визначає позитивний тренд з боку громадськості та підприємців, заохочує до співпраці. Поширення даної інформації може

привабити додаткові інвестиції, і не обов'язково місцеві. Вступає в дію стратегія нових конкурентних можливостей. Навіть за умови що такі інвестиції не оподаткуватимуться даною територіальною громадою (а таке можливо при іншій територіальній належності реєстрації), то все ж таки може бути позитивний економічний ефект від оренди земель, приміщень тощо. Також можливий в даному сенсі і позитивний ефект в сенсі розвитку демографічного, культурного, освітнього ресурсу: люди не виїжджають з територій, створюються нові сім'ї, оскільки є робота недалеко від дому; набувається новий досвід, відбувається обмін традиціями, культурою, тощо. Врахування вищезазначених стратегій при плануванні розвитку використання природно-ресурсного потенціалу допоможе вірно сформулювати цілі подальшого соціально-економічного розвитку громади.

Висновки до розділу 3

Запропоновано подолання недоліків в існуючих процесах розробки стратегічних програм щодо використання природно-ресурсного потенціалу територіальних громад, розроблено сценарій планування подальшої практичної діяльності громади в контексті використання та розвитку її природно-ресурсного потенціалу, де передбачено створення робочої групи з управління та розвитку природно-ресурсного потенціалу громади, проведення на постійній основі засідань робочої групи, підготовка природно-ресурсного профілю громади, підготовка, затвердження та виконання проектів місцевого розвитку природно-ресурсного потенціалу, ефективна співпраця з громадянами стосовно всіх питань майбутнього розвитку потенціалу громади.

Запропоновано під час розробки стратегії розвитку природно-ресурсного потенціалу територіальних громад використовувати варіативного портфеля базових функціональних стратегій громад, заснованих на маркетингових концепціях та спрямованих на ефективне використання ресурсного потенціалу. Наведені стратегії можуть реалізовуватися як по одинці, так і комплексно, що значно ефективніше. Поєднання декількох стратегій розвитку, ніби «напрошується» саме по собі, адже початок впровадження однієї стратегії – це ніби сходинка чи майданчик для реалізації іншої. Керуючись вищезазначеними стратегіями розвитку використання природно-ресурсного потенціалу допоможе громаді вірно сформулювати цілі її подальшого соціально-економічного розвитку.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі розв'язано актуальну наукову і практично значущу проблему удосконалення управління природно-ресурсним потенціалом територіальних громад.

Основні результати, що визначають наукову значимість та новизну кваліфікаційної роботи полягають у наступному:

1. В результаті аналізу літературних джерел та нормативно-правового забезпечення визначено теоретичні, історичні та організаційно-правові засади управління природно-ресурсним потенціалом територіальних громад. Історично управління природно-ресурсним потенціалом України до початку 2014 року здійснювалося переважним чином на основі моделі централізованого управління. Активна фаза децентралізації настала після Революції гідності, коли з'явилася політична воля розпочати даний процес. Проаналізовано оновлену нормативну базу щодо основних засад публічного управління ресурсним потенціалом в об'єднаних територіальних громадах.

Більшість теоретичних концепцій розвитку ресурсного потенціалу розглядає природно-ресурсний потенціал як сукупність ресурсів, що використовуються або теоретично можуть бути задіяні в майбутньому за наявних технологій. Таким чином, природно-ресурсний потенціал територіальних громад – це сума потенціалів всіх наявних та можливих до використання у майбутньому окремих ресурсів громади. Природно-ресурсний потенціал об'єднаних територіальних громад є важливим фактором розміщення продуктивних сил, до якого належать природні ресурси та природні умови. Встановлено, що поняття «природно-ресурсний потенціал» містить в собі наступні складові: демографічний, природний, управлінський (владний), виробничо-технічний, майновий, фінансовий, інвестиційно-інноваційний та інші потенціали, притаманні тій чи іншій території. Розкрито сутність складових природно-ресурсного потенціалу з

різних ресурсних позицій: економічної, владної, соціальної, об'єктної та природної.

2. Встановлено, що в результаті процесу децентралізації станом на 1 січня 2021 кількість новостворених громад в Україні становила 1469 одиниць. В загальну кількість новостворених громад увійшла 31 територіальна громада на непідконтрольних територіях в межах Донецької та Луганської областей. У кожній новоствореній територіальній громаді існує відповідно свій природно-ресурсний потенціал, який має зберігатися та розвиватися на підставі сумісної роботи місцевої влади та громадськості. Для цього необхідно дотримуватися принципів демократії та прозорості влади, діяти згідно чинного законодавства в контексті виконання посадових обов'язків та відкритості даних.

Основним фінансовим ресурсом, «потенційним гаманцем» територіальній громаді є її бюджет, який при достатньому наповненні, раціональному розподіленні та мудрій муніципальній політиці дає змогу ефективно керувати всіма іншими ресурсними потенціалами (демографічним, природним, екологічним, культурно-духовним тощо).

Аналіз доходів бюджетів територіальних громад в 2020 році виявив, що 872 територіальні громади перебувало на прямих міжбюджетних відносинах. Доходи загального фонду Бюджетів об'єднаних територіальних громад склали 54 млрд грн. Це становило 18,6 відсотків від загального обсягу доходів всіх національних місцевих бюджетів. Обсяг видатків місцевих бюджетів становив у 2020 році 478,1 млрд грн, що на 88,2 млрд грн менше від загального обсягу видатків 2019 р.

Проблеми з використанням деяких природних ресурсів громад частково були спричинені відсутністю нормативних документів щодо розподілу окремих ресурсів між громадами, регіоном чи державою, тобто чіткого визначення того, що належить, а що не належить до територіальним громадам. З метою чіткого розуміння кордонів територіальних громад, і відповідно їх ресурсного потенціалу у вересні 2021 р. Мінрегіоном та Координатором проектів ОБСЄ в Україні було запропоновано таку інновацію як «картосхема громади».

3. Запропоновано подолання недоліків в існуючих процесах розробки стратегічних програм щодо використання природно-ресурсного потенціалу територіальних громад, розроблено сценарій планування подальшої практичної діяльності громади в контексті використання та розвитку її природно-ресурсного потенціалу, де передбачено створення робочої групи з управління та розвитку природно-ресурсного потенціалу громади, проведення на постійній основі засідань робочої групи, підготовка природно-ресурсного профілю громади, підготовка, затвердження та виконання проектів місцевого розвитку природно-ресурсного потенціалу, ефективна співпраця з громадянами стосовно всіх питань майбутнього розвитку потенціалу громади.

Запропоновано під час розробки стратегії розвитку природно-ресурсного потенціалу територіальних громад використовувати варіативного портфеля базових функціональних стратегій громад, заснованих на маркетингових концепціях та спрямованих на ефективне використання ресурсного потенціалу. Наведені стратегії можуть реалізовуватися як по одинці, так і комплексно, що значно ефективніше. Поєднання декількох стратегій розвитку, ніби «напрошується» саме по собі, адже початок впровадження однієї стратегії – це ніби сходинка чи майданчик для реалізації іншої. Керуючись вищезазначеними стратегіями розвитку використання природно-ресурсного потенціалу допоможе громаді вірно сформулювати цілі її подальшого соціально-економічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ресурсний потенціал регіону: навч. посіб. / М. К. Орлатий, С. А. Романюк, І. О. Дегтярьова та ін. – К.: НАДУ, 2014. – 724 с.
2. Батанов О. В. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки / О. В. Батанов // Вісник Центральної виборчої комісії. 2008. № 2. С. 51–57.
3. Ганущак, Ю. І. Територіальна організація влади: Напрямки змін: монографія / Ю. І. Ганущак. – Львів: Астролябія, 2013. с. 61.
4. Бакуменко В. Д. Теоретичні підходи до вивчення державної політики / В. Д. Бакуменко, В. М. Князев // Енциклопедичний словник з державного управління / [уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.
5. Бесчастний В. М. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : навч. посіб. / В. М. Бесчастний. – К. : Знання, 2012. – 652 с.
6. Корнієнко М. І. Муніципальне право України. Концептуальні та організаційно-правові питання / М. І. Корнієнко. – К., 2005. – С. 30–35.
7. Корпань О. В. Світовий досвід організації місцевого самоврядування/ О. В. Корпань // Правова держава : щоріч. наук. пр. Ін-ту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.– К., 2000. – Вип.11. – С. 160.
8. Ворона П. В. Місьцеве самоврядування України в контексті розвитку представницької влади : монографія / П. В. Ворона. – Полтава : ПУЕЕ, 2012. – 341 с.
9. Гірняк М. Європейська хартія місцевого самоврядування в Україні: питання реалізації та контролю / М. Гірняк. – Львів, 2005. – 90 с.
10. Георгієвський Ю. В. Компетенція органів публічної влади: теорія і практика застосування / Ю. В. Георгієвський. – К. : Логос, 2015. – 345 с.

11. Децентралізація. Місцеві бюджети 159 об'єднаних територіальних громад. Перше півріччя 2016 року. Інфографік Мінрегіону. – Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua/decentralization/presentation/detsentralizatsiya-mistsevi-byudzheti-159-ob-yednanih-teritorialnih-gromad-pershe-pivrichchya-2016-roku/>.
12. Європейська декларація прав міст, 1992: The European Declaration of Urban Rights. – SCLRA, 1992. – Режим доступу : <http://osvita-plaza.in.ua/publ/132-1-0-6658>.
13. Мазарчук В.Ю. Теоретичні, історичні та організаційно-правові засади управління природно-ресурсним потенціалом територіальних громад / В.Ю. Мазарчук // Студентські наукові читання-2021. Поліський національний університет. Житомир. 2021. 308 с., С. 45-46.
14. Кравченко В. В. Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні : кол. моногр. / за ред. В. В. Кравченка, М. О. Баймуратова, О. В. Батанова. – К. : Атіка, 2007. – 864 с.
15. Конституція України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 20.09.21)
16. Виборчий кодекс України від 19 12. 2019 р. № 396-IX Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2020, № 7, № 8, № 9, ст.48
17. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02. 2015 р. № 157-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст.91.
18. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170.

19. Про утворення та ліквідацію районів: Постанова Верховної Ради України від 17.07.2020 р. № 807-ІХ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2020, № 33, ст.235

20. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01. 04. 2014 р. № 333-р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (дата звернення 27.08.2021)

21. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021- 2027 роки та план заходів з її реалізації [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 30.09.2021).

22. Боярський О. О. Децентралізація і людина: європейський підхід до побудови системи координат./О. О. Боярський // Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей Третьої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 06 грудня 2019 р.). – К.:ТОВ « ВІ ЕН ЕЙ ПРЕС», 2019 - 228 с., С.210-218.

23. Об'єднані територіальні громади. Дані Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.treasury.gov.ua/ua/kaznachejstvo-informuye/obyednani-teritorialni-gromadi> (дата звернення 23.09.2021).

24. Кількість ОТГ в Україні станом на 01 січня 2021 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/newgromada> (дата звернення 21.08.2021).

25. Мазарчук В.Ю. Сучасний стан управління природно-ресурсним потенціалом територіальних громад в Україні / Мазарчук В. Ю., Скліфос О. С., Жук І. Д. //Інструменти і практики публічного управління в контексті децентралізації : Матеріали III Міжнародної науково-практичної

конференції, 23 червня 2021 року. Житомир. Поліський національний університет. 2021. 378 с., С.134-136.

26. Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад областей. Розпорядження КМУ (24 розпорядження). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/atjms>

30. Мазарчук В.Ю. Сутність та етапи формування стратегічного планування розвитку територіальних громад // Мазарчук В. Ю., Скліфос О. С., Жук І. Д. /Механізми управління розвитком територій: зб. наукових праць у 2 ч. Ч. 1. Житомир. 2021. 278 с., с. 56-58.

31. Як виконувалися місцеві бюджети у 2020 році - експертний аналіз. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/13249>

32. Європейська хартія місцевого самоврядування: офіційний переклад. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036.

33. Методичні рекомендації щодо формування і реалізації стратегічних і програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/9514>.

34. Бабаєв В., Новікова М. Сучасні підходи до зберігання та нарощення ресурсного потенціалу територіальної громади. Держава та суспільство. 2018. № 4. С. 197–201.

35. Кузьмин В. Структурування потенціалу територіальної громади. Науковий вісник МГУ. 2015. № 11. С. 177–180.

36. Чикало І.В. Управління ресурсним потенціалом об'єднаних територіальних громад на засадах стратегічного підходу / І.В.Чикало // Економіка та управління національним господарством. – 2018.- Вип. 36. – С. 97.

37. Попадинець Н. М. Сучасні проблеми використання природно-ресурсного потенціалу територіальних громад в Україні в умовах

децентралізації / Н. М. Попадинець, Х. О. Патицька, І. В. Лещух // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2019. – Вип. 3. – С. 3-9. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2019_3_3

38. Жулавський, А. Ю. Природно-ресурсний потенціал регіону в системі економічних відносин /А. Ю. Жулавський, В. П. Гордієнко// Ефективна економіка. № 8, 2013. [Електронний ресурс]. Режим доступу:: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2238>

39. Скупченко Д. О. Нормативно-правове забезпечення розвитку територіальних громад в Україні. Теорія та практика державного управління. 2017. № 2. С. 1-7.

40. Методичні рекомендації щодо стратегчного планування в громадах. Проект «Впровадження інструментів ефективного муніципального менеджменту та правнича допомога громадам». Програма «U-LEAD з Європою». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/amsbi>